РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

УДК 376.015.31

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-1(332)-112-122

Карпенко Марина Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я людини ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
karpenko.m.i1984@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-2976-1968

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У 2015 році Україна ратифікувала основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Передусім йдеться про статтю 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, у якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти. Ретельно дослідивши досвід розвинених країн, зокрема Канади та США, команда фахівців МОН України втілила в життя загальнонаціональний проєкт «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації». 2016 року він стартував у Запорізькій області, а зараз впроваджується вже в усій Україні.

Українські педагоги та міжнародні експерти зазначають, що в питанні розвитку інклюзивного навчання Україна зробила потужний крок уперед. Але попри численні зміни в законодавчих і нормативно-правових актах ступінь реальної поширеності інклюзивної освіти в Україні ще доволі низький. За даними МОН України, у 2015 – 2016 навчальному році в інклюзивних класах навчалися лише 2720 дітей з особливими освітніми потребами – а це лише 5,8% від загальної кількості. Більшість таких дітей (32,6 тисячі осіб) поки продовжує навчатися у спеціальних школах-інтернатах (Інклюзивне навчання https://mon.gov.ua).

Сьогодні проблема реалізації інклюзивної освіти в Україні набула загальноукраїнського масштабу. Так, численна кількість питань постала і перед науковцями, і перед педагогами-практиками. Проаналізувавши періодичні видання та наукову психолого-педагогічну літературу останніх 5 років, ми дійшли висновку, що концептуальні питання теорії та практики впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітній та вищій школі є об'єктами вивчення великої кількості дослідників. Так, проблемі залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх психолого-педагогічного

супроводу, реабілітації і соціалізації присвячено праці В. Авілова, І. Демченко, В. Зарецького, І. Іванової, А. Колупаєвої, І. Купрієвої, В. Ляшенко, О. Мартинчук, Ю. Найди, В. Синьова, О. Столяренко, Н. Судакової, О. Таранченко та ін. Значний масив публікацій останніх років охоплює різні аспекти інклюзивної освіти: співвідношення понять «інклюзія» та «інтеграція» (Н. Назарова, С. Альохіна, М. Малофєєв); формулювання теоретико-методологічних підстав інклюзивної освіти (Н. Назарова, Б. Шемані, І. Вачков); організаційно-педагогічні умови побудови інклюзивного освітнього середовища (Н. Бєлова, Н. Панфьорова) та ін. На сьогодні основну увагу приділяють питанням теорії і практики супроводу суб'єктів інклюзивної освіти (С. Альохіна, Є. Кутепова, М. Семаго та ін.). Проте в науково-практичній літературі, присвяченій проблемі інклюзивної освіти, майже відсутнє висвітлення морально-етичних норм і принципів роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Виходячи з актуальності цієї проблематики, ми обрали тему дослідження: «Морально-етичний аспект роботи педагогів в інклюзивному середовищі».

Метою статті є висвітлення морально-етичних принципів співпраці педагогів з учнями з особливими освітніми потребами та формулювання низки практичних порад щодо норм спілкування з ними.

За логікою наукового пошуку нижче наведемо тлумачення основних дефініцій нашого дослідження. Так, ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» (Інклюзивне навчання https://mon.gov.ua).

Тобто це такий спосіб отримання освіти, коли учні або студенти з особливими освітніми потребами навчаються в загальному освітньому середовищі за місцем свого проживання, і це є альтернативою інтернатній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або домашньому та індивідуальному навчанню.

У грудні 2017 року було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Цим документом вносяться зміни до 37 Законів України, у положеннях яких слова «інвалід», «дитина-інвалід» та «інвалід війни» замінено відповідно словами «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» та «особа з інвалідністю внаслідок війни», слова «інвалідні коляски» замінити на «крісла колісні» (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України https://zakon.rada.gov.ua).

Термін «діти з особливими освітніми потребами» використовують щодо дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, загальної якості життя та соціалізації, тобто включення в громади своїх однолітків та інших дітей. До цієї категорії належать також діти з постійною або тимчасовою інвалідністю.

У Великій сучасній енциклопедії з педагогіки подається таке тлумачення моралі: «предмет вивчення етики; суспільний інститут, що виконує функції регулювання поведінки людини у всіх без винятку сферах її суспільного життя. Мораль того чи того суспільства перш за все передбачає певний зміст поведінки, те, як треба вчиняти – звичаї» (Педагогіка, 2005, с. 327).

Сьогодні, в епоху гуманізму, серед традиційних вимог до педагогічної діяльності, окрім науково-теоретичного, практичного, психологічного та психофізіологічного компонентів професійної готовності, обов'язковою також є професійна етика. Серед багатьох професійно значущих якостей В. Сластєнін наголошує на важливості таких, як «педагогічний обов'язок» та «відповідальність»: «Керуючись почуттям професійного обов'язку, вчитель завжди поспішає допомогти дітям та дорослим, всім, хто цього потребує, у межах своїх прав і компетенцій; він вимогливий до себе, неухильно дотримуючись своєрідного кодексу педагогічної моралі» (Педагогіка, 2004, с. 36).

Нижче проаналізуємо такі аспекти педагогічної моралі педагогів, як етичні принципи співпраці «педагог – учень з ООП», правила поведінки та норми спілкування з учнями з ООП.

До головних етичних принципів співпраці в умовах інклюзивного середовища, на нашу думку, належать:

- принцип гуманізму – створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини; гуманізація взаємин вихователя і вихованців; повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіри до неї;
- принцип природовідповідності – урахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей учнів, їхніх анатомічних, психологічних і фізіологічних особливостей;
- принцип поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього передбачає єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їхньою поведінкою, гуманне ставлення до них, поважання їхньої думки тощо;
- принцип демократизації – усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання її права на свободу, на розвиток здібностей і вияв індивідуальності;
- принцип опори на позитивне – педагоги зобов'язані виявляти позитивне в людині і, спираючись на хороше, розвивати інші, недостатньо сформовані чи негативно орієнтовані якості, доводячи їх до необхідного рівня й гармонійного поєднання;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає, що учасники виховного процесу виступають рівноправними партнерами у спілкуванні, враховують точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної;

- принцип індивідуального підходу до учнів дає змогу в умовах колективної роботи кожному учневі оволодівати навчальним матеріалом своїм шляхом у власному темпі;
- акмеологічний принцип потребує від вихователя орієнтації на найвищі морально-духовні досягнення й потенційні можливості вихованця; створення сприятливих умов для досягнення життєвого успіху особистості (Гриньова, 2011, с. 83; Фіцула, 2003, с. 240–241).

У психолого-педагогічній літературі XX – XXI ст. багато уваги приділено питанням етики педагогічного спілкування. Реалії сьогодення вимагають від педагогів переосмислення та оволодіння на рівні майстерності нормами та правилами спілкування із учнями з ООП. Нижче наведемо у таблиці 1. мовні кліше, які рекомендовано вживати або, навпаки, уникати в усному й письмовому спілкуванні з учнями в межах інклюзивного середовища (Етика http://www.taglib.ru):

Таблиця 1

Мовні кліше, які рекомендовано вживати або, навпаки, уникати в усному й письмовому спілкуванні з учнями в межах інклюзивного середовища

ВИКОРИСТОВУЙТЕ слова і поняття, що не створюють стереотипи:	**УНИКАЙТЕ слів і понять, що створюють стереотипи:**
Особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю	хворий, покалічений, неповноцінний, каліка, з дефектом здоров'я, з недоліком здоров'я, діти-інваліди, школярі-інваліди
При порівнянні людей з інвалідністю та без інвалідності:	
Людина без інвалідності	*Нормальний / здоровий*
Крісла колісні, людина, що використовує колісне крісло, людина з паралізованими ногами. «Візочник» – прийнятно в середовищі спілкування людей з інвалідністю	Інвалідні коляски, прикутий до інвалідного візка, паралітик, паралізований
Має ДЦП (дитячий церебральний параліч), людина (дитина, діти) з ДЦП	*Страждає на ДЦП, хворіє на ДЦП, «децепешник»*
Людина, яка перенесла поліомієліт / має інвалідність унаслідок ...	Страждає від поліомієліту / від наслідків поліомієліту, жертва хвороби
Людина з ментальною інвалідністю, з особливостями ментального розвитку	*Людина із затримкою / відставанням у розвитку, з інтелектуальною недостатністю, з розумовою відсталістю, імбіціл, дебіл*
Людина з синдромом Дауна, дитина (діти) з синдромом Дауна	З хворобою Дауна, «даун», «монголоїди», «даунята» (про дітей з синдромом Дауна)
Незряча, слабкозора людина, людина з інвалідністю по зору	*Сліпий, абсолютно сліпий*
Людина з інвалідністю по слуху, що користується жестовою мовою	Людина з порушенням слуху, людина (дитина) з залишками слуху, глухонімий

Враховуючи все вищесказане, вважаємо за доречне запропонувати кілька практичних рекомендацій щодо спілкування педагогів із учнями з особливими освітніми потребами, заснованих на засадах моральних норм та педагогічної етики.

Рекомендації педагогам щодо правил спілкування з незрячими/ слабкозорими учнями:

1. Коли ви зустрічаєтеся з людиною, яка погано або зовсім не бачить, обов'язково називайте себе й тих людей, які прийшли з вами. Якщо у вас загальна бесіда в групі, не забувайте пояснити, до кого в цей момент ви звертаєтеся, і назвати себе.

2. Здійснюючи супровід, направляйте людину акуратно, не тягніть її за собою, часто достатньо підтримати незрячого під лікоть і в середньому темпі рухатися до цілі. При цьому слід попереджати його про перешкоди, намагаючись чітко визначити їхнє місце розташування (наприклад, «за три кроки прямо в напрямку руху буде невисокий поріг»).

3. Пропонуючи незрячій людині сісти, не садіть її, а направте руку на спинку стільця або підлокітник.

4. При знайомстві незрячого з незнайомим предметом не потрібно водити по поверхні його рукою, а необхідно дати йому можливість вільно помацати предмет. Якщо вас попросили допомогти взяти якийсь предмет, не слід тягти руку незрячої людини до предмета і брати його рукою цей предмет.

5. Якщо є спеціальна апаратура, обов'язково необхідно сказати про це.

Рекомендації педагогам щодо правил спілкування з учнями, які не чують або погано чують:

1. Необхідно дивитись прямо на учня.

2. Не затемнювати своє обличчя й не закривати його руками, волоссям або іншими предметами. Краще, щоб співрозмовник мав можливість стежити за виразом вашого обличчя.

3. Говорити потрібно ясно й рівно. Не потрібно надмірно підкреслювати щось або сильно підвищувати голос (кричати).

4. Переконайтеся, що вас розуміють, якщо сумніваєтеся – ввічливо запитайте про це.

5. Використовуйте короткі і прості фрази, не обтяжуйте мову спеціальними термінами, незначущою інформацією і складними мовними конструкціями.

6. Використовуйте «перехідні» фрази, які дадуть співрозмовнику зрозуміти, що ви змінюєте тему розмови.

7. Якщо конкретне речення не зрозуміле співрозмовникові, перефразуйте його.

8. Складну інформацію краще записати (продублювати), особливо якщо це цифрові дані.

Під час спілкування з людьми, які не чують або погано чують, не забувайте про середовище, яке вас оточує. У великих або багатолюдних приміщеннях важко спілкуватися. Яскраве сонце або тінь теж можуть бути бар'єрами. Порушення слуху досить часто супроводжуються труднощами мови. Спілкування з людиною з такими проблемами

вимагає такту й делікатності. Іноді люди відчувають мимовільну незручність при спілкуванні з людьми з труднощами мовлення, намагаються якомога швидше вийти з ситуації і роблять кілька поширених помилок: вдають, що зрозуміли фразу тоді, коли насправді це не так; перебивають мовця словами «я зрозумів»; договорюють за співрозмовника; переривають спілкування.

Рекомендації педагогам щодо правил спілкування з учнями з особливостями мовлення:

1. Не ігноруйте таких людей і не уникайте з ними розмови.
2. Будьте готові до того, що спілкування займе досить багато часу.
3. Зосередьтеся на розмові й підтримуйте візуальний контакт зі співрозмовником.
4. Дозвольте співрозмовникові договорити фрази до кінця й починайте говорити тільки тоді, коли ви переконалися, що думка завершена.
5. Не соромтеся перепитати або уточнити, якщо ви щось не зрозуміли.
6. Не ставтеся до співрозмовника упереджено: труднощі в мовленні не передбачають труднощі в сприйнятті й обробці інформації.
7. За наявності серйозних бар'єрів у мовній комунікації тактовно запропонуйте альтернативний спосіб обміну інформацією, наприклад, листування.
8. Не перебивайте й не поправляйте людину, яка має особливості мовлення. Починайте говорити тільки тоді, коли переконаєтеся, що співрозмовник уже закінчив свою думку. Не намагайтеся прискорити розмову. Будьте готові до того, що розмова з людиною з утрудненою особливостями мовлення забере у вас більше часу.
9. Коли ви розмовляєте з людиною із особливостями мовлення, слухайте її уважно. Будьте терплячі, чекайте, коли співрозмовник сам закінчить фразу. Не виправляйте й не договорюйте за неї. Ніколи не вдавайте, що ви розумієте, якщо насправді це не так. Повторіть, що ви зрозуміли, це допоможе людині відповісти вам, а вам – зрозуміти її.

Рекомендації педагогам щодо організації навчання та виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та ДЦП:

1. Отримати якомога повнішу інформацію про дитину з бесід з батьками (особливості характеру, поведінки, звички тощо).
2. Для правильної організації навчального процесу, забезпечення охорони здоров'я дитини з ДЦП необхідно отримати консультацію у лікаря-спеціаліста щодо визначення навчального місця в класі, підбору комфортної пози для виконання письмових та усних робіт (сидячи, стоячи та ін.).
3. Розробити індивідуальний маршрут супроводу дитини з ДЦП та порушеннями опорно-рухового апарату фахівцями (учитель, психолог, логопед, вихователь), який повинен включати:

- системний підхід до корекційно-педагогічної роботи з урахуванням рухових, мовних і психічних особливостей;
- послідовний розвиток пізнавальної діяльності та її корекцію;
- цілеспрямоване формування вищих психічних функцій;
- корекцію мовних порушень;
- розвиток дрібної моторики й координації рухів;
- виховання стійких форм поведінки й діяльності, необхідних для соціальної адаптації.

4. Організувати навчальну діяльність у класі з урахуванням фізичного і психічного стану дитини з ДЦП:

- здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня;
- щоб уникнути перевтоми, враховувати обсяг і форми виконання усних і письмових робіт, темп роботи класу, використовувати цікавий, барвистий дидактичний матеріал і засоби наочності, чергувати рухову активність із відпочинком;
- використовувати методи, що активізують пізнавальну діяльність учнів, розвивають усне й писемне мовлення й формують необхідні навчальні навички;
- оцінювати усні відповіді та письмові роботи з урахуванням фізичних і психічних особливостей дитини;
- виявляти педагогічний такт, створювати ситуації успіху, своєчасно надавати допомогу кожній дитині, розвивати віру у власні сили й можливості.

5. Провести роботу серед усіх учасників освітнього процесу (особливу увагу необхідно приділити роботі з батьківською громадськістю) з формування толерантного ставлення до дітей з ДЦП та порушеннями опорно-рухового апарату.

6. Рекомендувати спостерігатися у лікарів-фахівців, регулярно проводити комплексне відновне лікування, що включає: медикаментозні засоби, різні види масажу, лікувальну фізкультуру (ЛФК), ортопедичну допомогу, фізіотерапевтичні процедури тощо.

7. Коли ви говорите з людиною, яка користується колісним кріслом або милицями, розташуйтеся так, щоб ваші і її очі були на одному рівні, тоді вам буде легше розмовляти.

8. Завжди запитуйте, чи потрібна допомога, перш ніж надати її. Пропонуйте допомогу, якщо потрібно відкрити важкі двері або пройти по килиму з довгим ворсом.

Необхідно пам’ятати, що кожне порушення, викликане церебральним паралічем, долається поступово, іноді протягом багатьох років. Потрібно ставитися до дитини з ДЦП з терпінням, оптимізмом, вірою і любов’ю. Потрібно пам’ятати, що залежно від реакцій і поведінки дорослих дитина буде розглядати себе або як особу з інвалідністю, яка не має шансів зайняти активне місце в житті, або, навпаки, як людину, цілком здатну досягти якихось успіхів. Педагоги

повинні зрозуміти самі і вселити дитині, що хвороба є лише однією зі сторін її особистості, що у неї є багато інших якостей і переваг, які треба розвивати, і тоді вона зможе багато чого навчитися й жити повноцінним життям (Етика http://www.taglib.ru).

Отже, узагальнюючи написане вище, установлено, що успішна побудова інклюзивного середовища передбачає не лише слідування традиційним теоретико-методологічним засадам педагогіки, а й разом з цим вимагає свідомої націленості педагогів-практиків на дотримання гуманних морально-етичних цінностей та канонів. Спілкування та взаємодія педагогів з учнями із особливими освітніми потребами повинні вирізнятися особливо доброзичливою атмосферою й уникненням використання мовних кліше, звертань або вчинків, які можуть дискримінувати вихованців. Подальшого дослідження в рамках цієї проблематики потребують такі питання: принципи взаємодії педагогів та сім'ї дитини із ООП, форми позакласної роботи із дітьми з ООП, зміст професійної підготовки вчителів інклюзивної школи тощо.

Список використаної літератури

1. Інклюзивне навчання: Діти з особливими освітніми потребами URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya (дата звернення: 15.04.2020). **2. Про внесення** змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього: Закон України від 02.10.2018 р. № 46, ст. 371. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-19 (дата звернення: 15.04.2020). **3. Педагогика:** Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Мн., 2005. 720 с. **4. Педагогіка**: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев. 4-е изд. М., 2004. 512 с. **5. Гриньова М. В.**, Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. Виховання: теорія і практика: навч.-метод. комплекс. Полтава, 2011. 216 с. **6. Фіцула М. М.** Педагогіка: навч. посіб. К., 2003. 528 с. **7. Этика** общения с людьми, имеющими инвалидность. URL: http://www.taglib.ru/img/2013/doc/med_i_zd_4.pdf (дата звернення: 17.04.2020).

References

1. Inkliuzyvne navchannia: Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. [Inclusive education: Children with special educational needs]. (2020). Retrieved from https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya (data zvernennia: 15.04.2020) [in Ukrainian]. **2. Pro vnesennia** zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zastosuvannia termina «osoba z invalidnistiu» ta pokhidnykh vid noho: Zakon Ukrainy vid 02.10.2018 r. № 46, st. 371 [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Use of the Term "Person with Disability" and Derivatives thereof]. (2018). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-19 (data zvernennia: 15.04.2020) [in Ukrainian]. **3. Pedahohyka:** Bolshaia

sovremennaia entsyklopedyia [Pedagogy: Big Modern Encyclopedia]. (2005). Mn. [in Bilorus]. **4. Slastenyn, V. A.** & Ysaev, Y. F. (2004). Pedahohika [Pedagogy]. 4-e yzd. M. [in Russian]. **5. Hrynova, M. V.,** Malakanova, L. V. & Sorokina, H. Yu. (2011). Vykhovannia: teoriia i praktyka: navch.-metod. kompleks [Education: theory and practice]. Poltava [in Ukrainian]. **6. Fitsula, M. M.** (2003). Pedahohika [Pedagogy]. K. [in Ukrainian]. **7. Etyka** obshchenyia s liudmy, ymeiushchymy ynvalydnost [Ethics of communication with people with disabilities]. Retrieved from http://www.taglib.ru/img/2013/doc/med_i_zd_4.pdf (data zvernennia: 17.04.2020) [in Russian].

Карпенко М. І. Морально-етичний аспект роботи педагогів в інклюзивному середовищі

Статтю присвячено дослідженню проблеми педагогічної етики, зокрема нормам спілкування і взаємодії педагогів із учнями з особливими освітніми потребами. Однією із найважливіших вимог до педагогічної професії є чіткість соціальної і професійної позиції її представників. Саме в ній учитель показує себе як суб'єкт педагогічної діяльності. Позиція педагога – це система інтелектуального, вольового й емоційно-оцінного ставлення до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. Вона визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями й можливостями, які висуває йому суспільство. А з іншого боку, діють внутрішні, особисті джерела активності – прагнення, переживання, мотиви й цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали. Метою статті є висвітлення морально-етичних принципів співпраці педагогів з учнями з особливими освітніми потребами та формулювання низки практичних порад щодо норм спілкування з ними.

У рамках цієї статті було проаналізовано такі ключові поняття, як «інклюзивна освіта», «діти з особливими освітніми потребами», «мораль», «педагогічний такт» та інші; сформульовано такі аспекти педагогічної моралі педагогів, як етичні принципи співпраці «педагог – учень з ООП», правила поведінки та норми спілкування з учнями з ООП.

До головних етичних принципів співпраці в умовах інклюзивного середовища, на нашу думку, належать: принцип гуманізму, принцип природовідповідності, принцип поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього, принцип демократизації, принцип опори на позитивне, принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, принцип індивідуального підходу до учнів, акмеологічний принцип.

У вигляді таблиці наведено мовні кліше, які рекомендовано вживати або, навпаки, уникати в усному й письмовому спілкуванні з учнями в межах інклюзивного середовища. Також нами було запропоновано добірку практичних рекомендацій щодо спілкування педагогів із учнями з особливими освітніми потребами, заснованих на засадах моральних норм та педагогічної етики.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, учні з особливими освітніми потребами, педагогічна етика, морально-етичні норми спілкування з учнями з особливими освітніми потребами.

Карпенко М. И. Морально-этический аспект работы педагогов в инклюзивной среде

Статья посвящена исследованию проблемы педагогической этики, в частности норм общения и взаимодействия педагогов с учащимися с особыми образовательными потребностями. Одним из важнейших требований к педагогической профессии является четкость социальной и профессиональной позиции её представителей. Именно в ней учитель выражает себя как субъект педагогической деятельности. Позиция педагога – это система тех интеллектуальных, волевых и эмоционально-оценочных отношений к миру, педагогической действительности и педагогической деятельности в частности. Она определяется, с одной стороны, теми требованиями, ожиданиями и возможностями, которые предъявляет ему общество. А с другой стороны, действуют внутренние, личные источники активности – влечения, переживания, мотивы и цели педагога, его ценностные ориентации, мировоззрение, идеалы. Целью данной статьи является освещение морально-этических принципов сотрудничества педагогов с учащимися с особыми образовательными потребностями и формулировки ряда практических советов относительно норм общения с ними. В рамках данной статьи были проанализированы такие ключевые понятия, как «инклюзивное образование», «дети с особыми образовательными потребностями», «мораль», «педагогический такт» и другие; сформулированы такие аспекты педагогической морали педагогов, как этические принципы сотрудничества «педагог – ученик с ООП», правила поведения и нормы общения с учениками с ООП. К главным этическим принципам сотрудничества в условиях инклюзивной среды, по нашему мнению, относятся: принцип гуманизма, принцип природосообразности, принцип сочетания уважения к личности воспитанника с разумной требовательностью к нему, принцип демократизации, принцип опоры на положительное, принцип субъект-субъектного взаимодействия, принцип индивидуального подхода к ученикам, акмеологический принцип.

В виде таблицы мы представили речевые клише, которые рекомендуется употреблять или, наоборот, избегать в устном и письменном общении с учениками в пределах инклюзивной среды. Также нами была предложена подборка практических рекомендаций по общению педагогов с учащимися с особыми образовательными потребностями, основанных на принципах моральных норм и педагогической этики.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивная среда, ученики с особыми образовательными потребностями, педагогическая этика, морально-этические нормы общения с учениками с особыми образовательными потребностями.

Karpenko M. Moral and Ethical Aspect of Teachers' Work in Inclusive Environment

The article is devoted to the research of the problem of pedagogical ethics, specifically the norms of communication and interaction between teachers and students with special educational needs. One of the most important requirements to pedagogic profession is clear social and professional position of its representatives. The profession encourages the teachers to expresses themselves as the subjects of pedagogical activity. The position of the teacher is a system of those intellectual, volitional and emotional-evaluative attitudes to the world, pedagogical reality and pedagogical activity in particular, which are the source of teachers' activity. It is determined, on the one hand, by the demands, expectations and opportunities provided by society. On the other hand, there are internal, personal sources of activity such as aspiration, experience, incentives and goals of the teachers, their values, outlook, and ideals. The purpose of this article is to clarify moral and ethical principles of co-operation of teachers and students with special educational needs and to put forward a number of practical tips on how to communicate with them.

In the context of the given article, such key concepts as "inclusive education", "children with special educational needs (SEN)", "morality", "pedagogical tact" and others have been analyzed; such aspects of pedagogical morality of teachers as ethical principles of cooperation "teacher - student with SEN", rules of conduct and norms of communication with students with SEN have also been formulated. In our opinion, the main ethical principles of cooperation in an inclusive environment involve the principle of humanism, the principle of nature, the principle of combining respect for the personality of the pupil with sensible discipline, the principle of democratization, the principle of positive background, the principle of the subject - subjective interaction, the principle of individual approach to students, and acmeological principle.

In the table we have given examples of speech clichés which we recommend to use, or, on the contrary, to avoid in speaking and writing communication with students in an inclusive environment. We have also offered a set of practical recommendations as to communication between teachers and students with special educational needs based on moral standards and pedagogical ethics.

Key words: inclusive education, inclusive environment, students with special educational needs, pedagogical ethics, moral and ethical norms of communication with students with special educational needs.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2020 р.
Прийнято до друку 27.01.2020 р.
Рецензент – д. п. н., доц. Бабич В. І.